

Сіденко Н. Г.ВСП «Херсонський політехнічний фаховий коледж
Національного університету «Одеська політехніка»»**ФРАЗЕОЛОГІЧНА АЛЮЗІЯ
ЯК ОКРЕМИЙ ПРИЙОМ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ**

У статті розглянуто фразеологічну алюзію як окремий прийом фразеологічної деформації у системі оказіональних змін фразеологізмів. Проблема визначення поняття фразеологічної алюзії як ментального посилання на образ фразеологізму та її особливість окреслено як головну. Особливість прийому фразеологічної алюзії полягає у тому, що належачи до складного типу фразеологічних деформацій, цей прийом поділяє механізм дії перетворювань фразеологізмів з структурно-семантичним типом. За мету дослідження визначено встановлення чітких меж цього поняття. Наголошено на важливості дослідити інтегральні та диференційні риси фразеологічної алюзії з іншими прийомами фразеологічної деформації. Фразеологічна алюзія виказує схожість з прийомами фразеологічного еліпсису та сегментації фразеологізму за високим рівнем імплікації через опущення компонентів ФО або їхньої синтаксичної самостійності. Відтворенням імпліцитних елементів при фразеологічному еліпсисі та сегментації ФО керують системні зв'язки. Відтворенню імпліцитних компонентів при фразеологічній алюзії допомагають системні та несистемні асоціації, що відрізняє фразеологічну алюзію від цих прийомів фразеологічної деформації. Особливу увагу зосереджено на вивченні вербальних та невербальних способів актуалізації фразеологічного значення. Зазначено, що фразеологічне значення актуалізується у контексті вербальними засобами, наприклад, експліцитними елементами ФО та перефразованим посиланням і невербальними засобами. Досліджено прагматичні функції прийому фразеологічної алюзії у англомовній «жовтій» пресі і виділено серед них маніпулятивну функцію як домінуючу. Результатом дослідження став висновок, що механізмом дії фразеологічної алюзії є порушення синтаксичної структури та зменшення компонентного складу фразеологізму. Шляхи актуалізації фразеологічного значення є специфічними – процес актуалізації фразеологічного значення відбувається введенням експліцитних елементів фразеологічної одиниці опосередковано або перефразовано. Аналіз спільних та відмінних рис фразеологічної алюзії з іншими прийомами фразеологічної деформації, а саме з тими, які складають структурно-семантичний тип, надає підставу стверджувати, що фразеологічна алюзія є окремих прийомом фразеологічної деформації.

Ключові слова: експліцитні та імпліцитні елементи фразеологізму, образ фразеологічної одиниці, прийом фразеологічної деформації, системні та несистемні асоціації, фразеологічна алюзія, шляхи актуалізації фразеологічного значення.

Постановка проблеми. Сучасні інформаційні технології та засоби масової інформації пропонують споживачам різноплановий контент – від новин і політичної аналітики до високого мистецтва та естетики, де саме фразеологічні алюзії як символи національної культури є загальноживим засобом міжкультурного спілкування. Як саме відбувається процес комунікації при залучанні фразеологічної алюзії є важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологічну алюзію вивчали на матеріалі художніх, публіцистичних, рекламних текстів. Фразеологічна алюзія – це специфічний, багатогранний прийом фразеологічної деформації, який потребує ретельного дослідження усіх його аспек-

тів. Ціла низка вчених, філологів, зокрема українських, працювали над цими питаннями. Так Т.Палей аналізує механізми дії фразеологічної алюзії у англомовній художній літературі, підіймаючи питання складності їх перекладу [1, с. 115]. Н.С.Хорос ґрунтовно вивчає засоби актуалізації фразеологічного значення при вживанні прийому фразеологічної алюзії у хорватських газетах, надає класифікацію типів фразеологічної алюзії [6, с. 180]. Т.С.Піндосова розглядає прагматичні функції фразеологічної алюзії у англомовному детективному жанрі та описує фразеологічну алюзію як репрезентацію авторської концептосфери [2, с. 113]. Велику увагу проблемі декодування фразеологічної алюзії приділяє О.Селіванова

[3, с. 25]. Ю.М. Стефанишин у розрізі вивчення фразеологічних інновацій у польській прозі робить огляд лінгвістичних розвідок з проблем термінології, класифікації, визначення самого поняття фразеологічної алюзії [5, с. 127].

Фразеологічна алюзія – це найбільш суперечливий прийом фразеологічної деформації, межі якого чітко не встановлені, а мовознавці окреслюють це поняття відповідно до особливостей наявного фактичного матеріалу.

Постановка завдання. Метою статті є чітко окреслити межі поняття фразеологічної алюзії як окремого прийому фразеологічної деформації на матеріалі англomовної «жовтої» преси. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: визначити поняття та статус фразеологічної алюзії; з'ясувати лінгвальні фактори, які уможливають цей прийом, шляхи актуалізації узуального значення фразеологічної одиниці (ФО); дослідити збіжності і розбіжності з іншими прийомами фразеологічної деформації та встановити межі прийому фразеологічної алюзії; проаналізувати прагматичні функції прийому фразеологічної алюзії у англomовних «жовтих» виданнях і виділити серед них домінантну.

Виклад основного матеріалу. Посилання на ФО мовознавці позначають різними термінами, наприклад: фразеологічний натяк (Хорос Н.С., Супрун Л.П.), фразеологічна перифраза (Стефанишин Ю.М.), фразеологічна алюзія (Піндосова Т.С., Палей Т.), причому останній варіант є найбільш поширеним. Ця неоднотайність у термінологічному позначенні поняття впливає з нечіткості визначення його або акцентування на його певному аспекті.

Фразеологічна алюзія – це вербально-ментальне або візуально-ментальне імпліцитне посилання на образ ФО, яка презентована у тексті експліцитними компонентами, які ідентифікують цей образ, і на який опосередковано вказують їхні контекстуальні зв'язки [8, с. 110]. Важливим у цьому визначенні є віднесеність посилання на образ ФО до дії ментальної категорії, виконаної з використанням різних семіотичних символів. Фразеологічна алюзія виявляє себе певним інтелектуальним

завданням для читача, слухача – адресату. Фразеологічна алюзія потребує культурного тезаурусу, фонових знань, особистого досвіду, рівня освіти [1, с. 114]. Той факт, що посилання експліцитними засобами на образ ФО є імпліцитним, пояснює появу терміну фразеологічного натяку. Фразеологічну алюзію розглядають як символ культури, авторську трансформацію ФО, риторичну фігуру, вияв художньої творчості (Селіванова О.), різновид/засіб інтертекстуальності і одночасно як прийом оказіональних змін ФО (Піндосова Т.С., Палей Т.).

Оказіональні зміни ФО, моделі яких є системними і нормативними, ми позначаємо як деформацію фразеологізмів і дотримуємося наступної класифікації типів фразеологічних деформацій [4, с. 104], яку представлено у таблиці 1.

Але цій класифікації бракує єдиного критерію. Перші два типи групуються за структурно-семантичним принципом, який не пояснює виокремлення типу складних прийомів деформації фразеологізмів, до якого належить фразеологічна алюзія. Прийоми цього типу пов'язані з асоціативним мисленням, тому важливо розглядати психолінгвістичний аспект таких фразеологічних деформацій.

За структурно-семантичним принципом усі прийоми фразеологічної деформації відбуваються з порушенням синтаксичної структури ФО, які комутують з семантичними змінами, і без таких порушень. Отже, зміна компонентного складу ФО виступає механізмом дії певних прийомів фразеологічної деформації.

Аналізуючи дані двох таблиць, вище наведених, на перший план виступає особливість прийому фразеологічної алюзії, яка полягає у тому, що належачи до складного типу фразеологічних деформацій, цей прийом поділяє механізм дії перетворювань ФО з структурно-семантичним типом. Це означає, що прийом фразеологічної алюзії має схожі риси за кількісною зміною у компонентному складі з тенденцією до зменшення з такими прийомами, як фразеологічний еліпсис та сегментація фразеологізму, що є підставою нечіткості окреслених меж фразеологічної алюзії.

Таблиця 1

Типи фразеологічних деформацій

Тип	Семантичний	Структурно-семантичний	Складний
Прийоми	подвійна актуалізація, буквализація, фразеологічна зевгма, порушення дистрибуції фразеологізму	заміна компоненту, уклинювання, розрив, еліпсис, сегментація, контамінація, рольова інверсія, утворення за моделлю	розгорнута метафора, фразеологічна алюзія, фразеологічне насичення контексту, фразеологічний повтор

Групування прийомів фразеологічної деформації за критерієм порушення синтаксичної структури ФО як умови їх дії

Прийоми фразеологічної деформації з порушенням синтаксичної структури ФО	Прийоми фразеологічної деформації без порушення синтаксичної структури ФО
1. Заміна компоненту ФО (порушення фіксованого компонентного складу); 2. Фразеологічна контамінація: перехресчування і накладання (кількісна зміна у компонентному складі: збільшення); 3. Фразеологічний еліпсис (кількісна зміна у компонентному складі: зменшення); 4. Сегментація (кількісна зміна у компонентному складі: зменшення); 5. Розрив (порушення фіксованої послідовності компонентів ФО); 6. Фразеологічна алюзія (кількісна зміна у компонентному складі: зменшення)	1. Подвійна актуалізація; 2. Буквалізація; 3. Фразеологічна зевгма; 4. Порушення дистрибуції ФО; 5. Розгорнута фразеологічна метафора; 6. Насичення контексту фразеологізмами (в узуальному значенні); 7. Фразеологічний повтор

При порівнянні фразеологічної алюзії з фразеологічним еліпсисом, слід зазначити, що у фразеології виділяють узуальний та оказіональний фразеологічний еліпсис.

Процеси діахронічної імплікації, характерні для узуального еліпсису, призводять до появи нової форми ФО:

It is the last straw that breaks the camel's back; The last straw – the final thing in a series of annoying things that makes someone very angry [7, p. 1528]: Then came the last straw: The Palace ordered her to withdraw from a tennis match she was playing in at The Queen's Club in London because the Queen would be attending a polo match at the Cartier Queen's Cup – and even though it's miles away, officials felt that Pippa in sexy tennis whites might somehow upstage the Queen (N.E. July, 15 p. 12).

Від оказіонального еліпсису слід відрізнити функціонування узуальних фразеологізмів з факультативними елементами, які відображені у фразеографічних джерелах:

The grass is always greener (on the other side of the fence) – is used to say that other places or situations seem better than yours, although they may not really be better [7, p. 667]: "I just can't seem to stick with one man for too long before I get bored or think the grass is greener somewhere else (NE March, 2, 2015 p. 4).

За умов оказіонального еліпсису вербально виражений компонент репрезентує семантику всієї ФО, цьому часто сприяє наявність у контексті елементів, які експлікують її значення:

A skeleton in the closet/cupboard – an embarrassing or unpleasant secret about smth that happened to you in the past [7, p. 1442]: But Gavin had more skeletons lurking: in 2009, gender-bending British pop star Marilyn admitted that he'd had a love affair with Gavin ... (OK! 2014-08-04 p. 36).

Слово “*lurking*” (*to lurk = to wait somewhere quietly and secretly, especially because you are going to do something wrong*), сполучаючись з компонентом “*skeletons*”, допомагає відновити відсутній компонент “*in the closet/cupboard*.”

Контекст може експлікувати не все значення ФО, а певні його елементи:

Somebody's heart misses/skips a beat – used to say that someone is very excited, surprised or frightened, someone suddenly feels a moment of fear or excitement [7, p. 710]: Sean didn't miss the beat, when it came time to bounce back into daddy duty with Charlie's adopted son, Jackson, 2 (OK! 2014-08-11 p. 5);

The actress-turned – fashion designer was in NYC when the event happened, according to the source, but she “didn't skip a beat in her relationships – or in her thriving fashion business” (N E Nov. 3 2014 p. 4).

Контекст першого речення акцентує елемент значення “*be frightened/ feel a moment of fear*”, а другого – “*be surprised/ feel a moment of excitement*”.

Сегментація фразеологізмів – це розділення ФО на частини та вживання будь-якої з них як самостійної синтаксичної одиниці. Оказіональний характер сегментованого фразеологізму має прояв у порушенні синтаксичної структури і зміні категоріальної віднесеності, що відрізняє прийом сегментації від прийому фразеологічного еліпсису. Певні зміни у категоріальному плані значення ФО пов'язані з актуалізацією різних сем. Так, наприклад, іменники, утворені на базі сегменту ФО за допомогою суфікса агенту дії, акцентують активність суб'єкту, конкретизуючи діяльнісний характер його поведінки:

One's jaw dropped (a mile) – surprised and shocked [7, p. 819]: CELEB JAW-DROPPERS: Trying to explain her scary fascination for Japanese people, KATY PERRY said: I'm so obsessed with

you I want to skin you and wear you like Versace (N.E. August 11 2014 p. 13).

Той самий сегмент ФО при іншій зміні категоріального значення (дієприкметник у атрибутивній функції) конкретизує ознаку активного впливу об'єкту – значущість і ексклюзивність:

In two jaw-dropping examples, Ellen blabbed to a reporter that she bested longtime pal Jennifer Aniston for a supporting role in the 1999 film "Edtv", and she recently boasted that Sandra's Bullock's movie "Miss Congeniality" was based on her (N.E. April, 7 2014 p. 17).

Індикаторами зміни денотативно-сигніфікативної частини значення ФО є морфолого-синтаксичні параметри. Але необхідно мати на увазі, що існують відфразеологічні слова, які фіксуються у словниках, тому не мають статусу okazionalnyh одиниць:

To go/be on the rocks – the relationships or business that is on rocks is having a lot of problems and is likely to fail soon [7, p. 1329]; *The 44-year-old actress and her mom have had a rocky relationship for years* (N.E. July, 15 p. 35);

Kendra and Hank Baskett, whose marriage has been rocked by rumors that he cheated with transgender model (OK! September, 15 2014 p. 33).

Аналіз значень лексем "rocky" (= *a relationship or situation that is rocky is difficult and may not continue or to be successful*) та "to rock" (= *to make the future of something seem less certain or steady than it was before, especially because of problems or changes*) доводить зв'язок з ФО "to go/be on the rocks".

Фразеологічна алюзія – це специфічний прийом фразеологічної деформації з точки зору його кодування та декодування і залежить від ступеня складності та прозорості в його організації. Видима відсутність компонентів ФО компенсується їхньою невидимою імпліцитною присутністю. Експліцитні компоненти відображують значення всієї ФО:

That's the way the cookie crumbles – said when smth bad has happened and you must accept things the way they are, even though you don't want to [7, p. 326]; *"This appears to me to be a well-healed, mature, pale pink... scar – quite characteristic and a classic sign of a previous facelift. Even the most well-done facelift leaves a cookie trail of some kind"* (N.E. Jan. 26, 2015 p. 10).

ФО представлено одним експліцитним компонентом "cookie", який відтворює її цілий образ. Контекст допомагає відновити імпліцитні компоненти. Алюзія – це сфокусоване відображення

значення ФО, коли увага концентрується на більш важливій інформації [8, с. 110]. Сліди (*trail*) від пластичних операцій треба сприймати як даність (*you must accept things the way they are, even though you don't want to*).

Кількість вербально виражених компонентів ФО може збільшуватися:

As sweet as sugar/a nut – insincere person [7, p. 739]; *Kim's mother Jo and sister Allisyn are also part of her team. "What's that saying? 'Families are like fudge: mostly sweet, with a lot of nuts' (NE Oct. 13 p. 55).*

Взагалі, Кім оцінює родинні стосунки гарними (*mostly sweet*), але вона робить натяк на нещирість своїх матері і сестри. Іноді алюзія дозволяє донести до читача більше, ніж сказано і дозволено – в цьому алюзія схожа на імплікатуру.

Cross the Rubicon – to do smth that will have extremely important effects in the future and that you cannot change [7, p. 1342]; *And former West Ham boss Pardew (above) insisted his Eagles travel over the river full of confidence after winning all four away games since he took charge* (D. Mirror Feb., 28, 2015 p. 61).

Образ фразеологізму описано та перефразовано, жоден з компонентів ФО не представлено у повідомленні з метою збереження його загальної стилістичної тональності.

Таким чином, фразеологічна алюзія виказує схожість з прийомами фразеологічного еліпсису та сегментації фразеологізму за високим рівнем імплікації через опущення компонентів ФО та/або їхньої синтаксичної самостійності. Відтворенням імпліцитних елементів при фразеологічному еліпсисі та сегментації ФО керують системні, парадигматичні зв'язки. Окрім системних зв'язків, наявність асоціацій несистемного характеру у посиланні на образну основу ФО відрізняють фразеологічну алюзію від фразеологічного еліпсису та сегментації ФО.

Питання шляхів актуалізації значення ФО частково було висвітлено у визначенні поняття фразеологічної алюзії і аналізі функціонування цього прийому фразеологічної деформації у англомовній «жовтій» пресі. Посилання на образ ФО відбувається за рахунок введення експліцитних елементів ФО у контекст або опосередковано, тобто без залучання лінгвальних засобів, наприклад, графічними засобами, які відображують сам образ ФО, або перефразовано.

Вибір шляху актуалізації фразеологічного значення певною мірою залежить від інтенцій адресанту, детермінованих дискурсом. З цього приводу

радше розглядати фразеологічну алюзію не як авторський прийом, а як прийом фразеологічної деформації, застосований для втілення глобальної комунікативної цілі автором, який вміло їм володіє. Прийом передбачає регулярність. У руслі когнітивно-дискурсивної парадигми у сучасній лінгвістиці дослідження дискурсивних особливостей функціонування фразеологічної алюзії з точки зору прагматичних функцій – від номінативно-денотативної та емотивної до репрезентативної, естетичної та сугестивної – є доцільним. Вивчаючи фразеологічну алюзію на матеріалі «жовтої» преси, виявлено, що цей прийом виявляє себе важливим інструментом у імплементації мовленнєвої тактики «свій – чужий», яка може обслуговувати декілька мовленнєвих стратегій маніпулятивного характеру.

Висновки. Дослідивши функціонування фразеологічної алюзії у англomовній «жовтій» пресі, доходимо висновку, що фразеологічна алюзія

є окремим прийомом фразеологічної деформації і має свої чітко окреслені межі. Невтрачені потенційні синтаксичні зв'язки компонентів фразеологізму при руйнуванні його синтаксичної структури та редукції компонентного складу є тими лінгвальними факторами, які уможливають прийом фразеологічної алюзії. Фразеологічне значення актуалізується у контексті вербальними засобами, наприклад, експліцитними елементами ФО та перефразованим посиленням і невербальними засобами на основі системних і несистемних асоціацій. Домінантною прагматичною функцією прийому фразеологічної алюзії у англomовній «жовтій» пресі слугує маніпулятивна.

Подальші перспективи нашої розвідки вбачаємо у дослідженні ролі асоціацій несистемного характеру як вирішальної умови організації прийомів складного типу на тлі спільних тенденцій механізму фразеологічної деформації.

Список літератури:

1. Палей Т. Алюзія як різновид інтертекстуальності (на матеріалі фразеологічних одиниць в англomовній художній літературі). *Південний архів (Філологічні науки)*. 2017. Вип. 68. С. 114–117.
2. Піндосова Т. С. Прагматичні функції фразеологічних алюзій у сучасному англomовному інтелектуальному детективі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. Вип. № 43, том 5. С. 112–114.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
4. Сіденко Н. Г. Прийоми деформації фразеологізмів (на матеріалі англomовної «жовтої» преси). *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. Збірник наукових праць*. Одеса : АО Бахва, 2019. Вип. 2(17). С. 104–105.
5. Стефанишин Ю. М. Фразеологічні інновації в сучасній польській прозі: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03. Львів, 2016. 227с.
6. Хороз Н. С. Фразеологічна алюзія у хорватських газетних текстах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2011. Вип. 16. С. 177–184.
7. Longman Exams Dictionary / Dir. Della Summers. Harlow: Pearson Education Limited, 2006. 1834 p.
8. Naciscione A. Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse. Amsterdam: John Benjamin's Publishing Company, 2010. 291 p.

Sidenko N. H. PHRASEOLOGICAL ALLUSION AS A SEPARATE DEVICE OF PHRASEOLOGICAL DEFORMATION

In this article phraseological allusion is considered as a separate device of phraseological deformation in the system of occasional changes in a phraseological unit (PU). The problem of defining the concept of phraseological allusion as a mental reference on the image base of a PU and its peculiar nature appears to be the most vital. The peculiar nature of phraseological allusion lies in the fact that being included into the type of complex phraseological deformations it shares the mechanism of action with the structural-semantic type of phraseological transformations. The purpose of this article is to define the strict limits of phraseological allusion. The issue of investigating similar and differentiating features of phraseological allusion and other devices of phraseological deformation is noted. Phraseological allusion shares common features with phraseological ellipsis and segmentation of a PU in extremely high extent of implicitly through omitting some components of a PU or their gaining a syntactical freedom. Systemic ties regulate restoring implicit elements in phraseological ellipsis and segmentation while in phraseological allusion systemic and non-systemic associations help to do this task. It is stressed that such investigation is aimed at determining the mechanism of action of this device. Special attention is paid to studying the verbal and nonverbal means of actualizing phraseological meaning. It is specially

noted that the process of actualizing phraseological meaning is done by adding the explicit components of a PU or indirectly using the nonverbal means, or by rendering it. It is also emphasized that pragmatic functions of phraseological allusion are revised in the English "yellow" press, manipulative function being the dominant among them. In conclusion it should be underlined that this research has resulted in understanding the violation of syntactical structure of a PU and decreased number of its components as being the mechanism of action of phraseological allusion. It cannot but mentioned that systemic and non-systemic associations help to restore the implicit components of a PU making the ways of actualizing phraseological meaning specific. It is the fact that strictly differentiates phraseological allusion from the other devices of phraseological deformation.

Key words: *a separate device of phraseological deformation; explicit and implicit components of a phraseological unit; image base of a phraseological unit; phraseological allusion; systemic and non-systemic associations; ways of actualizing phraseological meaning.*